

**Kur’ân’da “F-l-k / فلق” Lafzı ve “Felakın Rabbi / ربّ الفلق” Tamlamasının
Meâllerde Çevirisi Sorunu**

Mustafa ŞENTÜRK*

Öz

Bu çalışmayı bizim açımızdan mücbir kılan sebep, “Felakın Rabbi / ربّ الفلق” tamlamasının meâllerde karşılaştığımız farklı tercümeleleridir. Zikredilen tamlama, ülkemizdeki meâllerde genellikle “Sabahın Rabbi” şeklinde çevrilmektedir. Ancak ilk ve son dönemde yapılan bazı çevirilerde durum farklıdır. Zira söz konusu bu çevirilerde -bize göre daha doğru yaklaşımla- “f-l-k / فلق” lafzının “yar/at/ma” şeklinde karşılanabilecek lügat anlamı öne çıkarılmıştır. Bu durumun kısmen de olsa bir anlam daralmasına yol açtığı söylenebilir. Biz, bu daralmanın “f-l-k / فلق” lafzının, Kur’ân’ın kendi iç bütünlüğü açısından ele alınması ile ya da klasik ifadesiyle “Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsiri” ile giderilebileceğini düşünürüz. Bu çalışmada f-l-k/فلق” lafzının lügat anlamları açısından analizi için, evvelâ temel ve klasik lügatlere, sonra Garîbü’l-Kur’ân ve Meâni’l-Kur’ân literatürünün ilk örneklerine başvuracağız. Daha sonra erken dönemden günümüze kadar klasik tefsirlere müracaat edeceğiz. Böylelikle f-l-k/فلق” lafzının izini, erken dönem lügatleri, Ulûmü’l-Kur’ân kaynakları ve temel tefsir kaynaklarında sürmüş olacağız. Son olarak f-l-k/فلق” lafzına dâir ülkemizdeki meâllerden bir seçki sunacak ancak onların tercihlerini tartışmayacağız. Onun yerine ‘Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsiri’ yaklaşımıyla, tefsir literatüründe “Felakın Rabbi / ربّ الفلق” terkibine verilen anlamlardan da hareketle, kendi değerlendirmemizi yapacak ve tercihimizi arz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, Tefsir, Meâl, Felak, Felak Sûresi.

**The Word “F-l-q / فلق” in Qur’an and the Matter of Translating
the Phrase “Rab Al-Falaq / ربّ الفلق” in Translations of Qur’an**

Abstract

The reason that requires this work, for us, is various translations of the noun phrase “The Lord of Falaq / ربّ الفلق” in Qur’an translations. The mentioned phrase is usually translated as “The lord of morning” in Qur’an translations in our country. But the situation is different in some early and recent translations. Because in these translations, the lexical meaning of the word “f-l-q / فلق” as ‘crack/creation’ has been put forward and to give that meaning is more accurate approach in our opinion. It can be said this approach leads to a contraction of meaning, partly. We think this contraction can be taken away by examining the phrase “f-l-q / فلق” in terms of the internal integrity of the Qur’an or in its classical expression “the interpretation of the Qur’an with the Qur’an”. In this study, we will firstly refer to the basic and classical lexicons, and then the first examples of the literature of Garib al-Qur’an and Maani al-Qur’an to analyze the dictionary meaning of the word “f-l-k / فلق”. And then we will apply to classical tafsirs from the early period until today. Thus, we will have traced the word “f-l-k / فلق” in early lexicons, Ulum al-Qur’an sources and basic tafsir sources. Finally, we will present a selection of maals (translations of Qur’an) made in our country for the word f-l-k

* Doç. Dr., Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafasenturk@trakya.edu.tr.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8310-7609>.

Bu makale “iThenticate” intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir

Gönderim Tarihi: 25 Mart 2020. **Kabul Tarihi:** 15 Nisan 2020. **Yayın Tarihi:** 30 Nisan 2020.

Makale Tipi: Araştırma Makalesi. **DOI Numarası:** 10.31121/tader.709354

ATIF: Şentürk, Mustafa, “Kur’ân’da “F-l-k / فلق” Lafzı ve “Felakın Rabbi / ربّ الفلق” Tamlamasının Meâllerde Çeviri Sorunu” Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 4 / 1 (Nisan 2020): 1-15.

/ فلق “, but we will not discuss their preferences. Instead of that, we will make our own assessment and present our preference with the approach ‘the interpretation of the Qur’an with the Qur’an’ as well as considering the meaning given to the phrase “Lord of Felak / رَبِّ الْفَلَقِ” in tafsir literature.

Keywords: Qur’an, Tafsir/Commentary, Translation, Falaq, Surah al-Falaq.

Giriş

Kur’ân-ı Kerîm’de “f-l-k / فلق” ibâresi; biri *mastar*, diğeri infiâl bâbından *fîl*, kalan ikisi de *ism-i fâil* olmak üzere üç formda ve dört âyette, toplam dört defa kullanılmıştır. Tabii olarak bunların en bilineni, Felak Sûresi’nin ilk âyetinde bulunan ve sûreye adını veren “el-Felak / الْفَلَقِ” şeklindeki ifadedir.

Bu sûredeki “f-l-k / فلق” lafzı, ‘zû vücûh’ kelimelerden olduğu için “Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ” şeklinde gelen isim tamlamasına (izâfet terkîbine) çeşitli anlamlar verilmiştir. Tefsîr literatüründe ve ülkemizdeki meâllerde, -sûrenin 3. âyetindeki “gece karanlığı” ifadesinden hareketle olsa gerek- ‘Sabahın Rabbi’ anlamının öne çıktığı görülmektedir. Oysa bir kısım erken dönem tefsîrlerinde ve ülkemizdeki bazı ilk dönem meâllerde kelimeye genellikle asıl lügat anlamı olan yar/at/ma anlamı verilmiştir.

Felak Sûresi’nin; kısa sûrelerden olduğu için namazlarda, “Muavvizeteyn”den olduğu için namazlar dışında da çok okunan sûrelerden olduğu malûmdur. O nedenle sûrenin ilk âyetindeki bahis konusu ibâreye verilen “Sabahın Rabbi” şeklindeki mananın anlam daralmasına, bunun da kısmen anlam karmaşasına yol açtığı söylenebilir.

“Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ” terkîbine “Sabahın Rabbi” manası verilmesi, aslında yanlış değildir. Zira bu mana hem lügavî olarak hem de sûre içi münâsebet yani bağlam açısından kelime ile ‘ilgili bir anlamdır. İlgilidir ancak anlam daralmasına yol açtığı da -en azından bize göre- bir gerçektir. Bu anlam daralmasının sebepleri; hem kelimenin anlam alanı içerisinde bulunan somut bir olay olarak her gün yaşandığı için daha çok duyuşsal algıya hitâb ettiğinden dolayı ‘karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran’ manasının tercihi, hem de daha derin bir tefekkürü gerektiren, hâliyle de düşünsel algıya hitâb ettiği için ‘yaratma’ manasının bir anlamda ötelenmesidir. Ayrıca sûre içi münâsebette dolaylı olan olan 3. âyetin tercih edilmiş olması ve “Kur’ân içi münâsebetin”¹ göz ardı edilmesi de diğer sebepler arasında sayılabilir. Bu takdirde meselenin çözümü de belirmiş oluyor. Bize göre yapılması gereken; hem “f-l-k / فلق” kelimesinin anlam dünyası içinde, hem de sûre içi münâsebette 2. âyetin dikkate alınması sûretiyle Kur’ân içi münâsebette, daha kapsamlı olan mananın tercih edilmesidir; ya da klasik ifadesiyle “Kur’ân’ın Kur’ân’la tefsîri” uygulamasının doğru bir şekilde tatbîkidir.

¹ “Kur’ân İçi Münâsebet” kavramı ve bu konuda farklı bir yaklaşım için bkz. Mustafa Şentürk, *Münâsebatü'l-Kur’ân - Âyet ve Sûreler Arasındaki İrtibatı Yeniden Düşünmek* (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2015), 165-174.

Biz; "f-l-k / فلق" lafzını ve "felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbini arz ettiğimiz üzere daha kapsamlı bir şekilde anla(mlandır)mak için önce lügat analizine başvuracağız, daha sonra tefsîr literatüründe terkîbe verilen anlamları inceleyeceğiz, bilâhare kendi düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

1. "F-l-k/فلق" Lafzının Lügat Analizi

"F-l-k/فلق" lafzının lügat anlamları açısından analizi için, öncelikle temel ve klasik lügatler ile Garîbü'l-Kur'ân ve Meâni'l-Kur'ân literatüründen örneklerle müracaat edeceğiz. Böylelikle lafzın izini, ilk olarak erken dönem lügatleri ile ilk tefsîr örnekleri sayılan Ulûmü'l-Kur'ân kaynaklarında sürmüş olacağız.

Nahvi sisteme kavuştuğu ve bugün kullandığımız hareke sistemine son şeklini verdiği kabul edilen ünlü dilci Halîl b. Ahmed'in (175/791) verdiği bilgilere göre, "f-l-k / فلق"; *fecr, sabah, ortaya çıkarmak, tohumu yarmak / patlatmak, kırmak, bölmek, çekip çıkarmak, şaşırtmak* gibi anlamlara gelir. Halîl b. Ahmed, Felak Sûresi 113/1. âyete atıfla burada geçen *felaktan* maksadın 'sabah' olduğunu, Allah'ın (cc) sabahı ortaya çıkarıp görünür kıldığını ve sabahın meydana geldiğini; -En'âm 6/95. âyete atıfta bulunmasa da- Allah'ın tohumu patlattığını ve tohumun bitkiden yarılıp çıktığını söyler².

Ferrâ' (207/822) ile "Ebû Ubeyde (209/824 ?), felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbindeki felak kelimesinin 'sabah' anlamına geldiğini söylerler. Ferrâ', ilâveten sabah manasının 'sabahın yarılması' anlamından daha açık olduğunu belirtir³.

İbn Kuteybe de (276/889), "felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbine 'sabahın Rabbi' anlamını verir⁴.

Cevherî (400/1009'dan önce), yukarıdaki anlamlara ilâveten "felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbine 'sabahın ve bütün mahlûkâtın rabbi' anlamının verildiğini kaydeder⁵.

Sicistânî (330/941); kelimenin 'Cehennem' ve 'Cehennem'de bir vâdi' anlamlarına atıf yaptıktan sonra En'âm Sûresi 95-96. âyetlerdeki ibâreye yarmak, yarıp çıkarmak anlamını verir⁶.

Nehhâs (338/950); felak kelimesinin 'sabah', 'Cehennem', 'halk/mahlûkât', 'Cehennem'de bir vâdi' anlamlarından bahseder⁷. "فالق الإصباح" tamlamasındaki "fâlik / فالق" kelimesinin 'yaran /

² Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Semerrâî (y.y.: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, t.y.), 5/164-165.

³ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ', *Meâni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî, vd., 1. Baskı (Mısır: Dâru'l-Mısriyye, t.y.), 3/301; Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, t.y.), 2/321.

⁴ İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muşkilî'l-Kur'ân*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakar (Kahire: Dâru't-Turâs, 1973), 543.

⁵ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sabâh: Tâcü'l-Liğâ ve Şihâbu'l-'Arabîyye*, thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1984), 4/1044-1045.

⁶ Muhammed b. 'Uzeyr es-Sicistânî (329/941), *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân* (y.y.: Mektebetü ve Matba'atü Muhammed 'Alî Sabîh ve Evlâdühû, 1963), 156.

⁷ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, haz. Hâlid el-Alî, 1. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1427/2006), 1380.

4 | Şentürk, Kur'ân'da "F-l-k / فلق" Lafzı

ثائق', ve 'yaratan / خالق' anlamlarına geldiğini belirttikten sonra "es-İsbâh / الإصباح" kelimesinin, 'el-Emsâ' / الأسماء' gibi sabah kelimesinin çoğulu olarak "es-Asbâh / الأصباح" şeklinde okunduğuna dikkat çeker⁸.

Herevî (401/1011); yukarıda görüşlerini aktardığımız Ferrâ' gibi, "felakın Rabbi / رَبِّ الفلق" terkîbindeki felak kelimesine 'sabah' manasının verildiğini ve bu anlamın kelimenin açıklaması olduğunu, aslında kelimenin 'sabahın yarılması ve (karanlıktan) ayrılması' anlamına geldiğini söyler. Ayrıca kelimenin 'yaratmak' manasından da söz eder. En'âm Sûresi 95-96. âyetlerde "فالق الحب" ve "ثائق / والنوى" ve "فالق الإصباح" şeklinde iki defa tekrar edilen "fâlik / فالق" kelimesinin de 'yaran / ثائق', 'patlatan / فاطر' neticede 'yaratan / خالق' anlamına geldiğini belirtir⁹.

Râgıb el-İsfahânî (V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), "felakın Rabbi / رَبِّ الفلق" terkîbi hakkındaki anlamları sıralar. Buna göre söz konusu tamlamanın; 'sabahın Rabbi', Neml Sûresi 27/61. âyetinden hareketle 'nehirlerin Rabbi' ve -Şuarâ 26/63. âyete atıf yapmasa da- Allah'ın Hz. Musa'ya (as) öğretip de denizin yarılmasına sebep olan kelimedenden hareketle 'kelimenin Rabbi' olduğuna dâir rivâyetten söz eder¹⁰.

İbn Manzûr (711/1311), kelimenin kullanımına hadîs-i şerîflerden ve Hz. Âişe ve Hz. Ali gibi sahabîlerden (ra) örnekler verir. Felakın 'yaratmak' anlamından söz eder; yaratmanın tümünün bu kelime ile ifade edilebileceğini, zira düşünüldüğünde yaratmanın çoğu zaman patlamak/çatlamak/yarılmak şeklinde gerçekleştiğini, o bakımdan "felak / فلق" kelimesinin 'bütün mahlûkât' için kullanıldığını söyler. Kelimenin 'Cehennem' anlamına geldiğine de değinen İbn Manzûr, Zeccâc'tan (311/923) naklen "فالق الأصباح" tamlamasının 'sabahları yaratan / خالق' ve 'sabahı yaran / ثائق' anlamına gelebileceğini, neticede hepsinin de 'yaratma' olduğunu söyler.¹¹

2. "F-l-k / فلق" Lafzının Kur'ân'da Kullanımı

Belirttiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de "f-l-k / فلق" kelimesi; biri *mastar*, diğeri infîl bâbından *fiil*, kalan ikisi de *ism-i fâil* olmak üzere üç ayrı formda, üç sûre ve dört âyette, toplam dört defa kullanılmıştır.

Bu kelime, genellikle kabul edilen *nüzcül sırasına* göre ilk olarak Felak Sûresi 113/1. âyette *mastar* olarak geçer ve sûrede Hz. Peygamber'e (sas) ve O'nun şahsında İslâm Ümmeti'ne şer'î şeyler)den "felakın Rabbi'ne / رَبِّ الفلق" sığınılması emredilir.

⁸ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed en-Nehhâs, *Meâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, 1. Baskı (Mekke: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, 1409/1989), 2/460.

⁹ Ahmed b. Muhammed el-Herevî, *el-Garibeyn fî'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999), 1473-1474.

¹⁰ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 385.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1. Baskı (Beyrut: Dâru Sâdır, 1990), 10/309.

Türkçemizde de 'yarma' ve daha çok 'patlama' anlamında kullandığımız *infilâk* kelimesi ise, infiâl bâbından *fiil* olarak Şuarâ Sûresi 26/63. âyette gelir. Söz konusu âyette, Hz. Musa'ya asâsını denize vurması emredilip de Musa'nın bu emri yerine getirmesi sonucu 'denizin yarılıp her biri âdeta dağı andıran iki parçaya ayrılması', "infelaka / انفلق" ibâresi ile anlatılır.

Lafız, En'âm Sûresi 6/95-96. âyetlerde ise *ism-i fâil* olarak kullanılır ve 'Allah'ın bitki tanesi ve çekirdeği ile sabahı yarıp ortaya çıkarması', "فالق الحب والنوى" ve "فالق الإصباح" terkîbleri ile anlatılır.

En'âm Sûresi 95. âyette yer alan "فالق الحب والنوى" ibâresinin, aynıyla Peygamberimiz'in bir duâsında geçtiği¹², yine Hz. Âişe vâlidemizin İfk Hâdisesi sebebiyle yaşadığı zor günleri anlatırken, duygularını "Ağlamaktan ciğerimin yarılacağına zannediyordum"¹³ ifadesiyle aktardığı görülmektedir.

3. Tefsîr Kaynaklarında "F-l-k / فلق" Lafzı

Bu başlık altında "f-l-k / فلق" lafzının Kur'ân'da yer alan ve yukarıda arz ettiğimiz kullanımlarını ve bâhusus "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" tamlamasını müfessirlerin erken dönemden günümüze kadar nasıl anlayıp yorumladıklarını tespit etmeye çalışacağız. Bunun için Felak Sûresi 113/1-3 ve En'âm Sûresi 95-96. âyetlere yakından bakacağız.

Felak Sûresi ilk âyetindeki *felak* kelimesine, Mukâtil b. Süleyman (150/767) 'yaratma' anlamı verir ve "felakın Rabbi" tamlamasını "Halkın/mahlûkâtın Rabbi / رَبِّ الْخَلْقِ" şeklinde anlar. Takip eden "Yarattığı şeylerin şerrinden / من شر ما خلق" âyetinde maksadın (akıllı varlıklar olarak) 'cinlerin ve insanların şerrinden'; sonraki âyetteki "غاسق" ifâdesinde ise 'gecenin karanlığı' olduğunu söyler¹⁴. Öte yandan Mukâtil, En'âm Sûresi 95-96. âyetlerde "فالق الحب والنوى" ve "فالق الإصباح" şeklinde gelen her iki ibâredeki "فالق" kelimesine "yaratıcı / خالق" anlamını vermektedir¹⁵.

Taberî (310/923) ise âyetteki *felaka*; Cehennem'de bir hapisane, kapısı açıldığına Cehennem ehlini yakacak bir ev, kuyu; Hz. Peygamber'den naklen "kapalı bir kuyu", Cehennem ve sabah anlamları verildiğini nakleder. Taberî, tâbiûndan olan müfessir Kâ'b el-Kurazî'nin (108/726 [?]) "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" tamlamasını En'âm Sûresi 95-96. âyetlerdeki "فالق الحب والنوى" ve "فالق الإصباح" ifadeleriyle tefsîr ettiğini belirtir. Devamında sabahın ve nehrin yarılması manasına da temas ettikten sonra *felakın* 'yaratma' anlamı üzerinde durur. Kelimeye yukarıda saydığı, özellikle de

¹² Müslim, Zikir ve Duâ, 17. "لَلَّهِمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى وَمُنزِلَ التَّوْرَةِ" وَأَنْتَ الظَّاهِرُ وَالْإِنجِيلِ وَالْفَرْقَانِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ

¹³ Buhârî, Megâzi, 35. "...إِنِّي لِأَطْنُ أَنْ الْبُكَاءَ فَالِقُ كِبْدِي..."

¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. 'Abdullâh Mahmûd Şehâte (Beirut: Mu'essesetu't-Târîhi'l-'Arabî, 2002), 4/924.

¹⁵ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1/579-580.

'sabah' gibi, 'Cehennem'de bir hapishane' gibi anlamları vermenin mümkün olduğunu, ancak burada Allah'ın bunlardan birini kastedip diğerini kastetmediğine dâir bir delilin bulunmadığını; bilakis O'nun, yarattığı her şeyin rabbi olduğunu, dolayısıyla da verilecek mananın "felak" adı verilen bütün şeyleri kapsamı gerektiğini söyler¹⁶. Taberî, En'âm Sûresi 95-96. âyetlerdeki her iki "فالق" kelimesine de 'yaran' ve 'yaratan' anlamını vermektedir¹⁷.

İmam Mâtürîdî (333/944), *felak*ın 'sabah' anlamına geldiği gibi içindeki tane, çekirdek ve baklalar ortaya çıksın diye bütün yaratılardan 'yarılan her şey' anlamına da geleceğine dikkat çeker. Ona göre kelimeyi sabah anlamıyla tahsîs edenlerin, sabahın gecenin sonu ile günün başlangıcı olup Allah'ın, hükmünden hiç kimsenin kaçınamayacağı şeklinde, âlemde olan her şeyi bu iki vakit arasında çekip çevirdiğini göz önünde bulundurmuşlardır. Son(raki) sûredeki "İnsanların Rabbi / رَبِّ النَّاسِ" ifadesine atıfla, burada insanlar zikredilmiş olsa da maksadın bütün mahlûkât olduğunu söyler¹⁸. Mâtürîdî, En'âm Sûresi 95-96. âyetlerdeki her iki "فالق" kelimesine de 'yaran', 'yaratan' ve 'fâtır' anlamları vermekte, hatta "فالق الإصباح" ibâresinin sabahın ilk defa yaratılması ile sabahın her gün (tekrar tekrar) yar/at/ılması şeklinde iki ihtimali de barındırdığına dikkat çeker¹⁹.

Zemahşerî (538/1144); *felak* lafzının, mef'ûl manasında fiil/mastar olduğunu hatırlattıktan sonra 'Cehennem'de bir vâdi' olduğu görüşüne atıf yapar; kelimenin 'sabah' anlamına geldiğini, kök anlamının ise 'yarmak' olduğunu, gecenin yarılarak sabahın ondan ayrıldığını söyler. İlâveten toprağın bitkilerle, dağların pınarlarla, bulutların yağmurla, rahimlerin çocukla, çekirdeğin tohum/embriyo ile vb. Allah'ın yarararak yarattığı her şeyin, kelimenin anlam alanı içerisinde olduğunu hatırlatır²⁰.

Âlûsî'nin de (1270/1854), Zemahşerî ile aynı değerlendirmeleri yaptığını görürüz. Ayrıca *felak* ibâresinin 'mef'ûl manasında' *sıfat-ı müşebbehe* olduğunu ve bir anlamda yarılarak yaratılmış bütün mümkün mevcûdâta ve mahlûkata şâmil olduğunu söyler²¹.

Râzî de (606/1209) üç vecih halinde özetlediği görüşleri aktarırken, Zemahşerî'nin verdiği bilgileri hemen aynıyla tekrar eder. Kelimenin 'sabah' ve 'Cehennem'de içine düşülen bir vâdi' olduğu görüşlerine atıf yapar. Ancak Râzî'nin ikinci görüş olarak verdiği bilgiler dikkate değerdir. Buna göre En'âm 6/96 ile Bakara 2/74. âyetlere de atıfla, *felak* Allah'ın bitkilerle yeryüzünü yardığı gibi, yarararak yarattığı her şeydir. Râzî'ye göre bu görüş çeşitli bakımlardan doğruya daha yakındır.

¹⁶ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdulmuhsîn et-Turkî (Kahire: Dâru Hecr, 2001) 24/745.

¹⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 9/420-426.

¹⁸ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Ahmet Vanhoğlu, (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010), 14/118-119.

¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 5/150-152.

²⁰ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd v.dğr. (Riyad: Mektebetu'l-'Ubeykân, 1998), 6/464.

²¹ Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rub'u'l-Me'ânî* (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-'Arabî, t.y.), 30/279-280.

'Bütün mümkinâtın Rabbi, bütün mahlûkatın var edicisi olan Allah'a sığınırım' demektir ve sabah da bu manaya (mahlûkata) dâhildir²². Râzî, En'âm Sûresi 95-96. âyetlerdeki "فالق" kelimesine *yaratmak* ve *yarmak* anlamları verildiğini nakleder²³.

Elmalılı (1361/1942); *felakın* 'fitrat' anlamına da geldiğini, müfessirlerin çoğunun kelimeyi en yaygın olan 'sabah' manasıyla tefsîr etseler de, bu lafızdan ismi felak olan her şeyin murâd olunması gerektiğini söyler. Ardından şu değerlendirmeyi yapar: "Meâlde 'sığınırım Rabbine o fitratın' diye tercüme etmek fikri, âcizâneme lafzen ve manen münasip gelmişti; fakat İbn Cerîr'in dediği gibi lügaten ve şer'an halk [felk] ıtlak olunan hepsi 'ما يطلق عليه الفلق' manasıyla sarâhate dâhil olmak ve aynı lafız mahfûz tutulmakta zikrolunan fâidelerle beraber, daha ziyade ince ve daha fazla şümûl bulunmak hasebiyle, şöyle demek daha müreccah göründü: 'Sığınırım Rabbına o felakın'...'”²⁴. Elmalılı, En'âm Sûresi 95-96. âyetleri tefsîr ederken "فالق" kelimesinin *yarmak* ve *yaratmak* anlamlarını hatırlatır ve Allah'ın "kudret-i fâtıra" sahibi olarak tohum ve çekirdekleri hem yarattığını hem de toprağa ekildiğinde onları yarararak tekrar tekrar yarattığını söyler²⁵.

Seyyid Kutub (1386/1966), *felak*'ın 'sabah' ve -En'âm 6/95-96. âyetlere de atıfla- 'yarılarak varlık ve hayat sahasına çıkan bütün mahlûkât' anlamına geldiğine değinir. İlk tercihte 'sabahın Rabbi', ikinci tercihte ise 'yaratılmışların Rabbi' manasının bulunduğu ve bu ikinci anlamın sonraki "yarattıklarının şerrinden / من شر ما خلق" âyetine daha münasip olacağını söyler²⁶.

4. "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَق" Tamlamasının Meâllerde Çevirisi Sorunu

Bu başlık altında ülkemizde yapılan meâllerde "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَق" terkîbine verilen anlamları inceleyeceğiz. İncelemeyi ve okuyucuların takip ve tahkîkini kolaylaştırmak için internette meâl karşılaştırmaya imkân veren sitelerden <http://www.kuranmeali.com> sitesindeki "Ayet Karşılaştırma" sekmesini kullanacağız. Ancak buradaki bütün meâllere değil maksadımızı anlatmaya yeteceğini düşündüğümüz kısma yer vereceğiz, burada bulunmayan ve gerek gördüğümüz diğer bazı meâller için de matbû nüshalara müracaat edeceğiz. Meâllerin "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَق" terkîbine verdikleri ve aşağıda aktardığımız manalara yakından baktığımızda, bütün bir tefsîr literatüründe olduğu gibi, *felak* lafzına verilen anlamları kabaca 'sabah' ve 'yaratma' şeklinde iki grupta topladığını görürüz.

Sabah ve/ya Onunla İlgili Meâl Verenler:

Hasan Basri Çantay Meâli : "De ki: 'Sabahın Rabbine sığınırım.'"

²² Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1981), 32/190-192.

²³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 13/94-95 vd.

²⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, t.y.), 9/6367-6373.

²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III/1986-1987.

²⁶ Seyyid Kutub, *fi Zılâli'l-Kur'an*, 32. Baskı (Kahire: Dâru's-Şürûk, 1423/2003), 6/4007.

- Abdülbaki Gölpınarlı Meâli : "De ki: 'Sığınırım karanlığı yarıp ışıtan sabahın Rabbine.'"
- Ali Fikri Yavuz Meâli : "(Ey Rasûlüm) De ki: 'Sığınırım sabahın Rabbine'"
- Diyanet İşleri Meâli (Eski) : "De ki: '... şerrinden tan yerini ağartan Rabbe sığınırım.'"
- Diyanet İşleri Meâli (Yeni) : "De ki: '... kötülüğünden sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.'"
- Diyanet Vakfı Meâli : "De ki: '... şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!'"
- Muhammed Esed Meâli : "De ki: 'Sığınırım ben yükselen şafağın Rabbine.'"
- Süleyman Ateş Meâli : "De ki: 'Sığınırım ben, karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran Rabbe.'"
- Ümit Şimşek Meâli : "De ki: 'Sığınırım sabahın Rabbine.'"
- Bayraktar Bayraklı Meâli : "De ki: 'Ben, ağaran sabahın Rabbine sığınırım.'"
- Yusuf Ali İngilizce Meâli : "Say: 'I seek refuge with the Lord of the Dawn (Şafağın Rabbi)'"

Yar/at/ma ve/ya Onunla İlgili Meâl Verenler:

- Elmalılı Meâli (Orjinal) : "De ki: 'Sığınırım Rabbime o Felakın.'"
- Ömer Nasuhi Bilmen Meâli : "De ki: 'Felakın (yaratılıp vücuda getirilmiş olan şeylerin) Rabbine sığınırım.'"
- Yaşar Nuri Öztürk Meâli : "De ki: 'Yarılan, karanlıktan çıkan sabahın Rabbine/yarılılardan fıskıran oluşun Rabbine sığınırım!'"
- Abdullah Parlıyan Meâli : "Ben, gecenin karanlıklarını yarıp sabahı ortaya çıkardığı gibi, bildiğimiz ve bilmediğimiz tüm varlıkları ortaya çıkaran Rabbime sığınır, ..."
- Ahmet Tekin Meâli : "Bütün varlıkları yoktan yaratan, hak ile bâtili ayırt edip hakkı ortaya koyan, sıkıntıyı gideren, tohumu çatlatan doğumu gerçekleştiren, aydınlığı getiren, kurtuluşa erdiren, yaşama kabiliyeti, gücü ve varlıklara işleyiş düzeni veren, koruyan, kontrol eden Rabbe sığınırım' de."
- Bahaeddin Sağlam Meâli : "De ki: 'Yaratıkları yokluk karanlığından varlık sabahına çıkaran, sahipleri olan Allah'a sığınırım.'"
- Hayrat Neşriyat Meâli : "De ki: 'Felak'ın (sabahın) Rabbine sığınırım!'"
- İlyas Yorulmaz Meâli : "De ki 'Her şeyi yarıp çıkaran Rabbe sığınırım.'"
- Kadri Çelik Meâli : "De ki: 'Ben, bütün yaratıkların rabbine sığınırım.'"
- Mahmut Kısa Meâli : "Ey Müslüman! ... de ki: 'Ben, felakın Rabb'ine sığınırım. Gönderdiği Kur'ân sayesinde inkâr ve cebâlet karanlıklarını paramparça eden, böylece aklımı ve gönlümü iman ve Kur'ân nûruyla aydınlatan yüce Rabb'imin.'"
- Süleymaniye Vakfı Meâli : "De ki 'Sığınırım, bölerek yaratmanın sahibine!'"

Şaban Piriş Meâli : "De ki: *Mablûkâtın Rabbine sığınırım.*"²⁷

İnternetteki tarama programında yer almayan ve son dönemde akademik câmiada yapılan bazı meâlleri de vermek istiyoruz.

Salih Akdemir Meâli : "... *kötülüğünden; karanlığı yok eden sabah aydınlığının Rabbine sığınırım!*"²⁸

Ö. Dumlu - H. Elmalı Meâli : "De ki: *Sığınırım, bütün yaratıkların Rabbine*"²⁹

Mustafa Öztürk Meâli : "[Ey Peygamber] De ki: *Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran o Yüce Rabbe sığınırım ben, ...*"³⁰

Murat Sülün Meâli : "De ki: *Sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.*"³¹

A. Şener, C. Sofuoğlu, M. Yıldırım Meâli : "*Karanlığı yarıp ortalığı aydınlatan sabahın Rabbine sığınırım*"³².

Biz burada tek tek her bir meâli ve tercihini tartışmayacak, onun yerine 'Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsîri' yaklaşımıyla, tefsîr literatüründe "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbine verilen anlamlardan da hareketle kendi değerlendirmemizi yapacak; tercihimizi arz etmeye çalışacağız.

"Felakın Rabbi" tamlamasına, hem lügavî ilgisi hem de sûre içi münâsebeti yani bağlamı açısından "Sabahın Rabbi" manası verilmesi, aslında yanlış olmamakla birlikte; bize göre bu tercih bir anlam daralmasına yol açmaktadır. Bu anlam daralmasının sebebinin; 'yarmak' anlamındaki felak lafzının somut bir yansıması olarak her gün şâhid olunan gün doğumu ve şafak/sabah vâkiasının daha çok duyuşsal algıya hitâb etmesi, 'yaratma' ameliyesinin ise çok boyutlu ve bazen müşâhedesi çok zor olup daha derin bir tefekkürü gerektirdiği için bu anlamın bir anlamda geri plana düşmesi ve/ya ötelenmesi ve sûre içi münâsebette daha yakın ve doğrudan olan 2. âyetin değil de daha uzak ve dolaylı olan 3. âyetin tercih edilmiş olması, ayrıca "Kur'ân içi münâsebetin" göz ardı edilmesi olduğu söylenebilir.

Bize göre "f-l-k / فلق" kelimesini daha doğru ve bütüncül olarak anlamlandırmak için yapılması gerekenler; lafzın anlam haritası içinde bulunan daha kapsamlı mananın tercih edilmesi, sûre

²⁷ Felak Suresi 1. Ayet. 25 Mart 2020. <http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=113&ayet=1>

²⁸ Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005), 604.

²⁹ Ömer Dumlu, Hüseyin Elmalı, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)* (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003), 655.

³⁰ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 4. Baskı (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012), 872.

³¹ Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 1. Baskı (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), 604.

³² Abdülkadir Şener, Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli* (İzmir: TDV Yayınları/Tıbyan yayınları, 2014), 604.

içi münâsebette ilk olarak 2. âyetin dikkate alınması, sûrenin "Muavvizeteyn" şeklinde beraber anıldığı sonraki sûre ile ve Kur'ân içi münâsebetin, yani kelimenin Kur'ân'daki diğer kullanımlarının dikkate alınması, böylelikle aslında klasik ifadesiyle Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsîrinin uygulanmasıdır.

Felak kelimesinin anlam haritası içinde bulunan *fecr/ sabab/ şafak, ortaya çıkarmak, yarmak, patlatmak, infilâk, yaratmak, kırmak, bölmek, çekip çıkarmak, ayırmak, şaşırtmak, vâdi* gibi anlamların merkezinde; 'tabûi/lügat mana' olarak "yarmak", 'terim' olarak da "yaratmak" anlamının bulunduğu kabul edilecektir. Dilcilerimizin ve bazı müfessirlerimizin aktardığımız değerlendirmelerinde de görüleceği üzere, bütün bu anlamların hepsi "yar/at/mak" anlamıyla ilgilidir. Zira Zemahşerî'nin de dikkat çektiği gibi, özetle ifade etmek gerekirse; sabah karanlığı, embriyo tohumu, tohum toprağı 'patlatır', 'yarar'; pınarlar dağları yarar vâdi oluşturur, yağmurlar bulutları yarar. Böylece bütün bu kevnî âyetler, "yar/at/ma" ile gerçekleşir.

Öte yandan Felak Sûresi'ne özellikle ilk üç âyeti olmak üzere, -sûrenin fâsıllarında bulunan kısmî kâfiye gibi kâfiyeli olsun diye yaptığımız takdirlerle birlikte- Elmalılı'nın çevirisinden, yakından bir daha bakalım. "قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ. مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ. وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ. وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ. وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ / De ki: 'Sığınırım Rabbine o felakın. Şerrinden mâ halakın. Ve şerrinden daldığı zaman bir gâsikın. Ve şerrinden o ukdelere üfleyen neffâsâtın. Ve şerrinden based ettiği zaman bir hâsidin".

Sûrede *kime* ve *nelerden sığınılacağı* şeklinde, sığınma eyleminin iki yönü işlenmektedir. Sığınmanın bir tarafında *Yaratıcı*, diğer tarafında *yaratılanlar* vardır. Konuyu açmak gerekirse, *kendisine sığınılan* "Felakın Rabbidir". *Kendisinden sığınılan* şeyler ise Rabbin yarattığı bütün *mablûkât*tır. Bâhusus insanda ürpetiye sebep olan *gece karanlığı, sibirbazlar* ve *basedçiler* ile onların şerleridir. Başka bir ifadeyle 3, 4 ve 5. âyetler, 2. âyetteki sığınılması emredilen yaratılmışları örneklendiriyor ve tefsîr ediyor. Bu durumda -örnekleri verilerek açıklanmış olan- *yaratılanlardan Yaradan'a sığınma* söz konusudur. O bakımdan "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkibinde, tikel bir örnek olan "Sabahın Rabbi" manasının değil de tümel bir mana olarak "Yaratılanların Rabbi" anlamının murâd edilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Yine sonraki Nâs Sûresi'nde de benzer şekilde *yaratılanlardan Yaradan'a sığınma* söz konu edilmektedir. Burada da *cinlerden* ve *insanlardan* olup vesvese veren *vesvesecilerin şerrinden*; *insanların Rabbine, Melik'ine* ve *Îlâh'ına* sığınılması emredilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sığınma eylemi ile kendisine sığınılacak merci' ve kendisinden sığınılacak hususlar açısından her iki sûre arasında bir paralellik vardır. Özellikle de "Felakın Rabbi" ile "insanların Rabbi, Meliki ve Îlâhı" ifadeleri arasında. İkinci kısmın birincisini tefsîr ettiğini düşünmek akıldan uzak bir ihtimal değildir.

Öte yandan mesele Kur'ân içi münâsebet açısından ele alındığında, En'âm Sûresi 6/95-96. âyetler, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbini tefsîr eder niteliktedir. Nitekim daha önce de naklettığımız gibi, Mukâtil, her iki ibârede geçen "فالق" kelimesine "yaratıcı / خالق" anlamını vermektedir³³. Yine Taberî'nin nakline göre, Kâ'b el-Kurazî, "Felakın Rabbi" tamlamasını "فالق الحب والنوى" ve "فالق الإصباح" ifadeleriyle tefsîr etmektedir³⁴.

Yukarıda arz ettiğimiz üzere, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" tamlamasının, modern dönemde ülkemizde yapılan Kur'ân çevirilerinin kimisinde 'sabahın Rabbi' şeklindeki anlamı öne çıkarken, kimi meâl yazarları ise sabahı yaratmayı da içine alacak daha bütüncül bir anlam arayışı ile 'yaratma' manasını tercih etmişlerdir. Bize göre bu ikinci tutum, hem sûre hem de Kur'ân bütünlüğü açısından daha doğrudur. Elmalılı merhûm, muhtemelen Fâtihâ Sûresi'ndeki "Âlemînin Rabbi / رَبِّ الْعَالَمِينَ" terkîbinin çevirisinin pek mümkün olmadığını düşündüğü³⁵ gibi buradaki tekîbi de çevirmeyip "daha ziyade ince ve daha fazla şümûl bulunmak hasebiyle", "Felakın Rabbi" demeyi tercih etmiştir³⁶. Aynı hassasiyetle olsa gerek, merhûm Ömer Nasuhi Bilmen de (1391/1971) tefsîrde "yani sabah vaktinin veyahut yaratılıp vücûda getirilmiş olan şeylerin" açıklamasını yapsa da âyetin meâlini "Felakın (yaratılıp vücûda getirilmiş olan şeylerin) Rabbine sığınırım" şeklinde vermiştir³⁷. Ülkemizin yetiştirdiği bu iki önemli âlimi, yukarıda liste halinde verdiğimiz pek çok meâl yazarı da takip etmiş ve bir anlamda "yaratılanların Rabbi" manasını öne çıkarmayı tercih etmişlerdir.

Aslen fiil/mastar olup mübalağa için 'mürebbi' anlamında kullanılan "Rab" kelimesinin; Kur'ân'da zamirler dışında en çok *âlemîne* 37, *semâvât ve arzâ* 16, *arşa* 6, *maşrık ve mağribe* 5 defa gibi muzâf olmasını³⁸; başka bir ifadeyle daha kapsamlı, kuşatıcı ve bütüncül bir anlamı ifade etmesini de bu noktada dikkate alıp "Felakın Rabbi" terkîbini "yaratılanların Rabbi" şeklinde anlamak, Kur'ân'ın maksadına daha uygun olacaktır kanaatindeyiz.

Netice olarak şunları söyleyebiliriz: "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbindeki felak ifadesi mastar olduğuna göre, mastarın da ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe anlamları bulunduğu göre, kelimeyi anlamlandırmak için önümüzde "yaratmanın/oluşun/eylemin Rabbi", "yaratılanların

³³ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1/579-580.

³⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 24/745.

³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/62-63.

³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/6367-6373.

³⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 8/4117-4118.

³⁸ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfessres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 285-299.

Rabbi"³⁹ ve "yaratılanların Rabbi" seçenekleri vardır. Meâllerde geçen "yaratılmışların Rabbi" ifadesinin yaratma sürecinin ezelden ebede dâim olduğu, "yaratıkların Rabbi" seçeneğini de anlam kaymasına yol açacak başka bir çağrışımı olduğu düşüncesiyle çok uygun görmüyoruz. Son tahlilde, eğer Elmalılı gibi "felakın Rabbi" diyemezsek, arz ettiğimiz gerekçelerle "yaratılanların Rabbi" demeyi tercih ederiz.

Sonuç

"F-l-k / فلق" lafzı; Kur'ân-ı Kerîm'de üç sûre ve dört âyette; biri *mastar*, diğeri infiâl bâbından *fîil*, öbür ikisi de *ism-i fâil* olmak üzere üç ayrı formda, toplam dört defa geçer.

Bu çalışmada, "f-l-k/ فلق" lafzının izini sürüp kelimenin anlam haritasını tespit için, öncelikle erken dönem klasik lügatleri ile Garîbü'l-Kur'ân ve Meâni'l-Kur'ân literatürüne müracaat edilmiştir.

Tefsîr literatüründe ve ülkemizde yapılan meâllerde, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbindeki *felak* lafzına verilen anlamlar başlıca iki grupta toplanmış olup bunlar, 'sabah' ve 'yaratma' manalarıdır.

"Felakın Rabbi" terkîbine, "Sabahın Rabbi" manası verilmesi aslında doğrudur. Zira bu anlam gerek lügavî ilgisi gerek de sûre içi münasebeti, tabir-i diğerle bağlamı açısından desteklenebilir. Ancak bize göre bu tercih, kelimenin anlam daralmasına marûz kalması demek olur. Bunun sebebi, 'yarmak' kök anlamına sahip *felak* kelimesinin somut bir yansıması olan gün doğumu ve şafak/sabah vâkiasının daha çok duyuşsal algıya hitâb edip öne çık(arıl)ması; 'yaratma' ameliyesinin ise çok boyutlu ve bazen müşâhedesinin çok zor olması ve derin bir tefekkürü gerektirmesi sebebiyle 'yaratma' manasının geri plana düş(ürül)mesidir. Ayrıca bu kelimeye mana verilirken, daha yakın ve doğrudan ilgili olan 2. âyetin değil de daha uzak ve dolaylı ilgisi olan 3. âyetin tercih edilmiş olması ile 'süre içi'; En'âm Sûresi 6/95-96. âyetlerde sadece "فَالِقُ الْإِصْبَاحِ" ibâresinin dikkate alınmasıyla 'Kur'ân içi' *münâsebetin* başarılı bir şekilde gözetilememiş olmasıdır.

Felak kelimesinin anlam alanında bulunan *fecr/sabah/şafak, ortaya çıkarmak, yarmak, patlatmak, infilâk, yaratmak, kırmak, bölmek, çekip çıkarmak, ayırmak, şaşırtmak, vâdi* gibi manaların merkezinde 'tabîi/lügat mana' olarak "yarmak"; 'kavram' olarak da "yaratmak" anlamının bulunduğu görülmektedir. Zemahşeri'nin de dikkat çektiği gibi, bütün bu kevnî âyetler, "yar/at/ma" ile gerçekleşir.

"Muavvizeteyn" olarak nitelenen Felak ve Nâs Sûrelerinde, *kime sığınılacağı* ve *nelerden sığınılacağı* şeklinde, sığınma eyleminin bir tarafında tabîi olarak *Yaratıcı'nın*, diğer tarafında *yaratılanların* olduğu iki yönüne dikkat çekilmektedir. Buna göre *kendisine sığınılan* "Felakın Rabbi'dir", *kendisinden*

³⁹ Mü'minûn 23/14. âyetteki "فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ" /... Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir?" ifadesi bağlamında düşünülmelidir.

sığınlan şeyler ise Rabbin yarattığı bütün *mahlûkât*tır. Bu durumda insanı ürperten *gece karanlığı*, *sibir-bazılar* ve *hasedçilerin*, 2. âyetteki sığınılması emredilen yaratılmışları örneklendirerek tefsîr etmiş oluyor. O bakımdan "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbinde tikel bir örnek olan "Sabahın Rabbi" anlamından ise tümel bir mana olarak "Yaratılanların Rabbi" anlamının murâd edilmesi ihtimâli daha güçlüdür.

Öte yandan mesele Kur'ân içi münâsebet açısından ele alındığında, En'âm Sûresi 6/95-96. âyetler, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbini tefsîr eder niteliktedir. Nitekim Kâ'b el-Kurazî ve Mukâtil gibi erken dönem müfessirleri, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbine 'bütün yaratılanların Rabbi' anlamını vermişlerdir.

Ülkemizde yapılan modern dönem Kur'ân çevirilerinin bazıları 'sabahın Rabbi' manasını, diğer bazıları ise sabahı yaratmayı da içine alacak daha bütüncül 'yaratma' anlamını öne çıkarmışlardır. Biz bu ikinci tutumun, hem sûre içi bütünlük hem de Kur'ân bütünlüğü açısından daha doğru olduğunu düşünüyoruz. Elmalılı, belki tercümesinin zorluğu ya da kendi ifadesiyle 'daha ince ve daha kapsamlı olduğu' gerekçesiyle söz konusu terkîbi aynen bırakıp "Felakın Rabbi" demeyi tercih etmiştir. Ömer Nasuhi Bilmen de terkîbi "Felakın (yaratılıp vücûda getirilmiş olan şeylerin) Rabbine sığınırım" şeklinde manalandırmıştır.

Sonuç itibarıyla, "Felakın Rabbi / رَبِّ الْفَلَقِ" terkîbindeki felak ifadesi mastar olup mastar da ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe anlamlarını mündemic olduğuna göre; "yaratmanın/oluşun/eylemin Rabbi", "yaratanların Rabbi" ve "yaratılanların Rabbi" seçeneklerinden, "yaratılanların Rabbi" seçeneğinin, kapsam ve anlaşılabilirlik açısından murâd-ı ilâhîye daha yakın olduğunu düşünüyoruz.

Allahu a'lem.

Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-Müfembres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Akdemir, Salih. *Son çağrı Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd. *Râhu'l-Me'ânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, t.y..
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sabîb*. Mustafa Dîb el-Bigâ, 3. Baskı, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1407/1987.
- Cevherî, İsmâîl b. Hammâd. *es-Sıhâb: Tâci'l-Lüga ve Sıhâbu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyi'n, 1984.
- Dumlu, Ömer; Elmalı Hüseyin. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Elmalı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, t.y..
- Felak Suresi 1. Ayet. 25 Mart 2020. <http://www.kuranmealı.com/AyetKarsilas-tırma.php?sure=113&ayet=1>
- Ferrâ', Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî, vd., 1. Baskı, Mısır: Dâru'l-Mısriyye, t.y..
- Halîl, b. Ahmed. *Kitâbü'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Semerrâî. y.y.: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl. t.y..
- Herevî, Ahmed b. Muhammed. *el-Garîbeyn fî'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999.
- İbn Kuteybe. *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*. thk. es-Seyyid Ahmed Sakar. Kahire: Dâru't-Turâs, 1973.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.
- Kutub, Seyyid. *fî Zılâli'l-Kur'ân*. 32. Baskı, Kahire: Dâru's-Şürûk, 1423/2003..
- Ma'mer b. Müsennâ, Ebû 'Ubeyde. *Mecâzu'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, t.y..
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. 'Abdullâh Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Mu'es-setu't-Târîhi'l-'Arabî, 2002.
- Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-Sabîb*. Beyrut: Dâru'l-Cil. t.y..
- Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *İ'râbü'l-Kur'ân*. haz. Hâlid el-Alî, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1427/2006.

- Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *Meâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, 1. Baskı, Mekke: Câmiatü Ümmü'l-Kurâ, 1409/1989.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. 4. Baskı. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y..
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1981.
- Sicistânî, Muhammed b. 'Uzeyr. *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*. Mektebetü ve Matba'atü Muhammed 'Alî Sabîh ve Evlâdühû, 1963.
- Sülün, Murat. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlam*. 1. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Şener, Abdülkadir; Sofuoğlu, Cemal; Yıldırım Mustafa. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: TDV Yayınları/Tibyan Yayınları, 2014.
- Şentürk, Mustafa. *Münâsebâtü'l-Kur'ân -Âyet ve Sûreler Arasındaki İrtibatı Yeniden Düşünmek*. 1. Baskı. Ankara: İlâhiyat Yayınları. 2015.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. 'Abdulmuhsîn et-Turkî. Kahire: Dâru Hecr, 2001.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf*. thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd [v.dğr.]. Riyad: Mektebetü'l-'Ubeykân, 1998.